

Ondřej Moravec: Mediální právo v informační společnosti

Leges, Praha, 2013, 287 stran

Olga Pouperová*

V prvním pololetí roku 2013 vyšla ve vydavatelství Leges monografie Ondřeje Moravce s názvem Mediální právo v informační společnosti. Přestože základem

* JUDr. Olga Pouperová, Ph.D., Katedra správního práva a správní vědy, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

knihy je dizertační práce (obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně) autor publikaci výslovně směřuje spíše ke studentům a praktikům. Pozornost však právě díky teoretické základně nepochybně získá i mezi akademiky. Kniha částečně tematicky navazuje na některé dřívější monografie vztahující se ke svobodě projevu či úžeji svobodě médií (např. Jäger, P.

a Molek,¹ P., Bartoň, M.²) a mediálnímu právu (např. Kroupa, J. a kol.,³ Pouperová, O.⁴). Zaměřuje se však především na tzv. nová média, resp. mediální služby, které se objevují s technologickým pokrokem, zejména vývojem internetu a které s rozšiřováním se dostupnosti internetového připojení a zvyšováním jeho kvality a rychlosti nabývají na relevanci a stávají se reálným konkurentem, možná někdy i náhradou etablovaných sdělovacích prostředků. V užším kontextu tak navazuje také na monografie R. Polčáka.⁵ Moravec ve své knize přináší nová hlediska a vymaňuje se z dosavadních přístupů právního srovnávání, resp. připodobňování nových mediálních služeb k těm standardním a legálně přímo definovaným.

Autor k tématu přistupuje s nezbytným odvětvovým nadhledem; témata jednotlivých kapitol zařazuje do kontextu různých právních odvětví, přičemž také srovnává koncepce, které na tutéž problematiku různá právní odvětví mají (např. koncepce ochrany osobnostních práv). V celé knize však akcentuje pohled ústavně-právní a soulad se zárukou svobody projevu a práva na informace. Autor mapuje judikaturu Evropského soudu pro lidská práva a její vývoj a odkazuje také na relevantní judikaturu Soudní dvora EU a rozhodnutí českých soudů. Odkazy na judikaturu přitom autor do kontextu rozebíraného subtématu trefně zasazuje a demonstruje, jakým směrem se ubírá diskurz. Judikaturu podrobně analyzuje, ilustruje na ní vývoj vnímání některých institutů a aplikační praxe a umožňuje tím orientovat se v judikatuře, která je ve věcech svobody projevu při letném, nezasečeném pohledu značně proměnlivá až nahodilá.

V první kapitole se Moravec věnuje hromadným sdělovacím prostředkům obecně a zejména zvažuje jejich roli v současné společnosti. Zde připomíná základní tezi, mnohokrát vyjádřenou v judikatuře Ústavního soudu ČR i Evropského soudu pro lidská práva (snad jako jediný jednotící prvek), že existenci svobodných a na státu nezávislých hromadných sdělovacích prostředků lze považovat za jeden ze základních předpokladů demokratického právního státu. „*Tento vztah je obousměrný: tak jako stěžít může být považován za demokratický právní stát takový stát, který nerespektuje svobodu tisku, jen obtížně si lze představit existenci svobodných médií v totalitním státu.*“ (s. 15) V návaznosti na J. Filipa, J. Svatoně a P. Holländera rovněž při-

pomíná, že přestože sdělovací prostředky jako instituce vznikají ze soukromé iniciativy a nezávisle na státu, působí ve veřejném prostoru, spolu s jinými institucemi vytvářejí soustavu nátlakových skupin, prezentují veřejné mínění a realizují kontrolu veřejné moci, a v tomto smyslu se tedy stávají aktéry ústavního systému jako součást tzv. faktické ústavy.

Dále Moravec upozorňuje na některé faktické odlišnosti nových mediálních služeb a komunikačních kanálů, které pak mají nebo by měly mít i právní reflexi. Zatímco donedávna udržovali provozovatelé a vlastníci standardních médií monopolní přístup k technologiím masové komunikace a svoboda projevu „běžného“ jednotlivce tak byla faktickou mocí standardních médií, resp. jejich provozovatelů a vlastníků omezována, jakmile se prostředky masové komunikace staly obecně dostupnými, informační monopol standardních médií se výrazně oslabuje, neboť dostupnost informací se vlastně stala na institucionalizovaných sdělovacích prostředcích nezávislou. Moravec poukazuje na to, že v tom lze spatřovat výrazný demokratizační potenciál. Zároveň ale připomíná, že nové komunikační kanály s sebou vedle pozitiv přinesly i negativa, zejména vulgarizaci a informační přetížení, „*ve kterém důležité informace zanikají v záplavě nepotřebných banalit*“. K tomu lze vzpomenout, že podobnou myšlenku vyslovil v roce 1943 Nejvyšší soud Spojených států amerických, když vysvětloval potřebnost licenčního systému pro vysílání („Kdyby každý mohl vysílat, nikdo by nemohl být slyšen.“ National Broadcasting Co. v. United States 319 U. S. 190, 212, 1943). Jak Moravec demonstruje, s novými mediálními službami se tato otázka stává ještě naléhavější. V souvislosti s informačním přetížením Moravec poukazuje také na nové téma – *právo na publikum*. Jedinec má sice možnost komunikovat s celým světem, zároveň si ale v této snaze konkuruje s ostatními, takže mnoho mluvčích usiluje o pozornost téhož publika, přičemž bez publika komunikace nedává smysl (s. 21).

Ve druhé kapitole se autor zabývá ústavními základy svobody projevu a práva na informace a jejich mezím. V úvodní části kapitoly zmiňuje „paralelismus“ dvou katalogů základních práv – Listiny základních práv a svobod a Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod – který působí problémy tam, kde je vyšší standard ochrany garantován vnitrostátní Listinou. Moravec poukazuje na to, že Ústavní soud ČR má tendenci vykládat Listinu ve světle Úmluvy a judikatury Evropského soudu pro lidská práva i v případech, kdy Listina ve srovnání s Úmluvou poskytuje vyšší standard ochrany.

S odkazem na J. Filipa uvádí, že dikci Listiny, která zakotvuje „právo vyhledávat a přijímat informace“ lze vnímat jako zdůraznění společenského rozměru svobody projevu, neboť právo přijímat a vyhledávat informace předpokládá dvě strany, které se budou procesu šíření informací účastnit. Moravec z toho dovozuje *garanci práva na publikum*, resp. záruku ochrany toho,

¹ Jäger, P., Molek, P. Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova, Praha: Auditorium, 2007.

² Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, meze, garance, Praha, Leges, 2010.

³ Kroupa, J. a kol. Mediální právo, Brno: MuniPress, 2009.

⁴ Pouperová, O. Regulace médií, Praha: Leges, 2010.

⁵ Polčák, R. Právo a evropská informační společnost. Brno: Masarykova univerzita, 2009. Polčák, R. Právo na internetu, Praha: Computer Press, 2007. Polčák, R. Internet a proměny práva. Praha: Auditorium, 2012.

kdo informace sděluje, před restriktivními opatřeními namířenými nejen vůči jemu samému, nýbrž i vůči jeho publiku. Opatřeními vůči publiku by stát totiž také mohl znemožnit nebo znesnadnit efektivní realizaci svobody projevu a sdílení informací s ostatními (s. 31-32).

V úvodu třetí kapitoly s názvem „Hromadné sdělovací prostředky v ústavním systému ČR“ autor zmiňuje myšlenku nepřímého působení základních práv v horizontálních vztazích a doktrínu pozitivních závazků. Hrozbou pro chráněnou sféru totiž není jen veřejná moc, nýbrž také ostatní jednotlivci. V další části třetí kapitoly rozvíjí tezi M. Bartoně o svobodě projevu právnických osob, které provozují hromadné sdělovací prostředky. Svobodu projevu vykonávanou tiskem nebo jinými sdělovacími prostředky autor považuje za svébytný ústavní institut odlišitelný od svobody projevu a označuje jej za svobodu tisku (s. 64). „*Svoboda projevu je neodmyslitelně spojena s osobou svého nositele. Naproti tomu svoboda tisku je odlišná. Koncept svobodného tisku je pevněji spojen s myšlenkou demokratického státu. Nechrání primárně svého nositele, nýbrž tisk jako instituci. Předmětem ochrany svobody tisku pak není základní právo samotné, nýbrž přínos jeho realizace pro demokratické zřízení a veřejný zájem. Pojem svoboda tisku, vyjadřuje, že ústava vyžaduje, aby tisk byl svobodný (ústavní hodnota), neznamená to však, že tato svoboda náleží tisku (základní právo).*“ (s. 65)

Ve čtvrté kapitole autor vymezuje ústavní rámec komunikace prostřednictvím internetových služeb, hledá prameny práva na přístup k internetu a zabývá se také problematikou informačního vyloučení. Uvádí, že právo na přístup k internetu je často spojováno se svobodou projevu a chápáno jako právo jednotlivce komunikovat se svým okolím nebo z druhého pohledu jako právo každého podílet se na kulturních a technických výtvarcích své doby (s. 95). Dále dovozuje, že v rámci celoevropské strategie budování informační společnosti se právo na přístup k internetu stává nárokovatelným a od státu se očekává, že učiní pozitivní opatření k zajištění tohoto práva. Připomíná v souvislosti s přístupem k internetu často diskutovaný náleží I. ÚS 22/10, jímž Ústavní soud zrušil rozhodnutí obecných soudů o nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu s odůvodněním, že majetkové poměry stěžovatelky, která platí poplatky za kabelovou televizi a připojení k internetu, nejsou takové, aby přiznání bezplatné obhajoby odůvodnily.

V šesté kapitole se autor soustřeďuje na otázky odpovědnosti za obsah, a to zejména odpovědností za obsah šířený prostřednictvím internetových služeb. Tady připomíná, že výkon svobody projevu dle čl. 10 Úmluvy zahrnuje i odpovědnost a novinář si této odpovědnosti musí být vědom již při samotné realizaci projevu. Rovněž uvádí, že přístup založený na kalkulaci výnosů a rizik, kdy vydavatel či provozovatel rozhodne o uveřejnění materiálu porušujícího osobnostní práva určité osoby s tím, že předpokládá výnosy převyšší

náklady (tj. včetně nákladů spojených s případným soudním sporem), naopak čl. 10 Úmluvy odporuje a je rovněž v rozporu se základními ústavními hodnotami.

Specifikem kyberprostoru je, že komunikace se odehrává takřka bezvýjimečně za pomoci prostředníků, kteří svou faktickou činností mohou ono prostředí a aktéry značně ovlivnit. Autor v této kapitole vysvětluje, jak tato zvláštní vlastnost spolu s konceptem redakční nezájatosti (obsahové neutrality), na němž je poskytování internetového prostoru (na rozdíl od periodického tisku či rozhlasového a televizního vysílání) založeno, ovlivňuje institut právní odpovědnosti a jeho efektivnost. Podle autora by u tohoto typu mediálních služeb měly být upřednostněny *nerepresivní odpovědnostní modely*.

Další kapitola je věnována otázkám ochrany práv druhých. Zde autor zmiňuje koncept informačního sebeurčení, který sice svým dosahem překračuje rámec mediálního práva, zároveň je ale pro mediální právo určující. V souvislosti s právem na ochranu osobnosti připomíná klíčové doktríny – např. rozlišování skutkových tvrzení a hodnotících soudů (s Evropským soudem pro lidská práva nově uznanou kategorií hodnotově zabarvených skutkových tvrzení), koncept ochrany práv osob veřejně činných a problematiku omluvitelného omylu a problematiku odpovědnosti za obsah převzatých tvrzení. S odkazem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva dovozuje, že vydavatelé tisku a provozovatelé vysílání se nemohou zprostit odpovědnosti za případné porušení práva na ochranu osobnosti s poukazem na to, že se jednalo o reprodukci informace, která již dříve byla zveřejněna jinou osobou, přičemž výjimkou by dle autora měly být situace, kdy média z objektivních důvodů nemohou zabránit šíření určité informace (typicky např. v živém vysílání) nebo v případech, kdy je šíření sporné převzaté informace nutné v zájmu veřejné diskuse (s. 169–170). Za přínosnou pak lze v této kapitole považovat i část věnovanou cizímu obsahu v nových médiích. Autor zde rozlišuje tři různé situace - diskusní fóra, čtenářské blogy a hypertextové odkazy – které mají různá právní řešení. U diskusních fór dochází Moravec dle mého názoru k poměrně revolučnímu závěru, byť jej částečně opírá o rozhodnutí Městského soudu v Praze a Vrchního soudu v Praze v kauze Prolux (v ČR první a zatím jediná soudní rozhodnutí, která se zabývala rozsahem odpovědnosti provozovatelů internetových stránek s diskusním fórem), resp. některé argumenty v rozhodnutích uvedené. Autor dovozuje, že ačkoliv *provozování internetového magazínu či blogu lze považovat za službu informační společnosti ve smyslu zákona o některých službách informační společnosti a provozovatele takových stránek za poskytovatele služby informační společnosti, na odpovědnost poskytovatele nelze použít limity dle § 5 zákona o některých službách informační společnosti a měly by se použít obecné právní předpisy, neboť*

podle něj *nejde o poskytování volného prostoru, nýbrž o poskytování obsahu.*

Navazuje část, v níž se autor v souvislosti s právem na ochranu osobnosti soustředí na rekodifikaci civilního práva. Zde zmiňuje např. novou úpravu zpravodajské licence a nový typ zákonné licence, kde upozorňuje na to, že internetové zpravodajství bylo postaveno naroveň zpravodajství šířeno standardními platformami a zákonná licence se uplatní také na útvary tzv. občanské žurnalistiky. Poukazuje rovněž na koncepční změnu, kdy odpovědnost za nemajetkovou újmu je nově pojímána jako odpovědnost subjektivní. V kontextu judikatury Evropského soudu pro lidská práva, která je založena na tezi, že novináři nemohou být za šíření nepravdivých informací postiženi, pokud prokážou, že postupovali s principem profesní etiky, však odhaduje, že v aplikační praxi tato změna v pozitivním právu nijak přelomová nebude.

V následující kapitole se autor soustředí na institut práva na odpověď. Zde vyjadřuje názor, že speciální úprava práva na odpověď pro nová média není potřeba, neboť mechanismy obdobné institutu odpovědi podle něj dostatečně fungují na bázi pravidel profesní etiky, a pokud samoregulační mechanismy selžou, postačí k nápravě obecné prostředky civilního práva.

V poslední kapitole, která je věnována otázkám správního dozoru a správního trestání, se autor mj. zamýšlí nad otázkou, zda Rada pro rozhlasové a televizní vysílání v rámci svých dozorových a sankčních pravomocí může chránit i soukromá subjektivní práva (myšleno zejména osobnostní práva). Dochází zde k závěru, že takový přístup by byl nesystémový. „*Není zcela vyhovující, aby v řízení byla chráněna subjektivní práva jednotlivce..., který se však řízení nebude moci účastnit a svá vlastní práva tak podle své vlastní volby uplatňovat. De lege lata se tak působení (soukromých) subjektivních práv dotčených osob vyčerpává zohledněním jejich hodnotové (objektivní) dimenze a tato práva jsou ve správním (a na ně navazujícím soudním) řízení upozaděna.*“ (s. 255) Dále se věnuje problematice správního uvážení a výkladu neurčitých právních pojmů, které ve

správním trestání obecně a obzvlášť u Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, u níž je rozhodování často založeno na vysoce subjektivním vnímání a hodnocení jevů, hraje důležitou roli. Poukazuje na to, že správní soudy zacházejí s těmito dvěma odlišnými instituty poměrně volně a navzdory teoreticky zřejmým rozdílům není v praxi rozsah přezkumu zcela ujasněný.

V celé práci je zjevné autorovo liberální zaměření, když obhajuje koncept širší svobody médií (ve spojení s větší odpovědností) a upřednostňuje prostředky soukromoprávní či prostředky samoregulace před mechanismy regulace mocenské. V závěru autor mj. navrhuje, aby právní úprava mediálního práva reflektovala „*tekutost současných médií*“ (s. 278) a status konkrétní mediální služby s vlastní právní úpravou byl nahrazen kritérii, která budou více zaměřena na obsah. Například zvláštní ochrana mladistvých před účinky mediálních obsahů by tak nebyla vázána na různě přísné režimy různých zákonů. Tím by se otevřela i možnost kodifikace mediálního práva, neboť „*proces konvergence a zásada technologické neutrality působí dostředivě; dominantním rysem je možnost označení určité služby jako institucionalizovaného tisku (v širokém smyslu slova), význam druhových rozdílů vlivem těchto procesů klesá.*“ (s. 278)

O tom, že média mají v současné společnosti výrazný vliv, zřejmě není pochyb. O rolích, které mají sdělovací prostředky plnit, se však vedou diskuse a právní rámec proměňující se postavení a úlohy médií ne vždy reflektuje. Kniha Ondřeje Moravce nejen, že vysvětluje pozitivněprávní úpravu a na ni navazující judikaturu, ale i naznačuje, jakým směrem by se do budoucna měla v jednotlivých oblastech právní úprava i rozhodovací praxe ubírat. A přestože sám autor připouští, že v této oblasti je třeba prostě akceptovat skutečnost, že právní praxe musí řešit případy, které zákonodárce nepředvídal, poskytuje kniha Ondřeje Moravce cennou navigaci – umožňuje zorientovat se ve spleti norem pozitivního mediálního práva, ukazuje kam sáhnout pro odpovědi a nabízí pro takové nepředvídané případy inspiraci pro argumenty.